

Monitoring a analýza sociálních deviací v pohádkách

Závěrečná zpráva projektu specifického výzkumu v roce 2011

Zpracoval a předkládá: Mgr. Martin Kaliba

Kontakt: martin.kaliba@uhk.cz, tel. 775 330 136

Pracoviště: Katedra speciální pedagogiky PdF UHK

Závěrečná zpráva projektu specifického výzkumu – zakázka č. 2113

Název projektu:

Monitoring a analýza sociálních deviací v pohádkách

Specifikace řešitelského týmu

Odpovědný řešitel:

Mgr. Martin Kaliba

Katedra speciální pedagogiky PdF UHK

Studenti magisterského studia na PdF UHK:

Bc. Kateřina Kosová

Studentka navazujícího magisterského studia – Speciální pedagogika rehabilitační činnosti a management speciálních zařízení (aktuálně 2. ročník prezenční formy studia).

Bc. Kristýna Křížová

Studentka navazujícího magisterského studia – Speciální pedagogika rehabilitační činnosti a management speciálních zařízení (aktuálně 2. ročník prezenční formy studia).

Bc. Lenka Veselá

Studentka navazujícího magisterského studia – Speciální pedagogika rehabilitační činnosti a management speciálních zařízení (aktuálně 2. ročník prezenční formy studia).

Aktivní participace studentek na realizaci projektu byla založena zejména na samostatné analýze pohádkových příběhů a monitorování relevantních jevů včetně vlastního vyhledávání bibliografických zdrojů. Všechny studentky se zároveň budou aktivně podílet na tvorbě plánované monografie.

Celková částka přidělené dotace: 18 500 Kč

Anotace

Projekt byl zaměřen na problematiku výskytu obrazu sociálních deviací v pohádkách. Cílem předkládaného projektu byla obsahová analýza pohádek a pohádkových příběhů různých typů a monitoring symbolů sociálních deviací v nich obsažených včetně zachycování kontextu, v jakém jsou prezentovány. Pozornost byla věnována především sociálně nežádoucím formám chování (závislostní chování, násilné a autoagresivní formy chování, kriminalita atd.) a jejich kontextu. Projekt vychází z otázky: „Jakým způsobem jsou v pohádkách prezentovány sociální deviace?“ Součástí projektu byla i deskripce četnosti výskytu jednotlivých forem deviací a komparace různých typů pohádek. Hlavní použitou metodou byla obsahová analýza jednotlivých pohádek, v textové (knižní nebo elektronické) podobě.

Stručný popis postupu při řešení projektu (max. 2 strany)

Mediální prezentace sociálně patologických jevů (sociálních deviací) patří v tématu prevence nežádoucího chování mezi současná nejčastěji diskutovaná témata. Zejména ve spojení s etiologií agresivního a destruktivního chování u dětí a mládeže se odborná literatura v hojné míře zabývá prezentováním násilného obsahu v televizních pořadech, filmech či na internetu. Téma prezentace sociálně patologických jevů v mediálních produktech, které jsou učeny dětem, bývá bohužel často opomíjeno. Důkladnou analýzu si přitom zaslouží prvky různých sociálních deviací právě v pohádkách.

Primárním cílem projektu proto byla hloubková obsahová analýza různých typů pohádek a pohádkových příběhů a monitoring výskytu sociálních deviací (resp. sociálně deviantního jednání) v jejich ději. Zachycováno bylo kvantitativní hledisko frekvence výskytu jednotlivých forem deviantního chování, pozornost bude věnována i kvalitativní analýze kontextu, v jakém je daný jev prezentován, včetně monitoringu postojů jednotlivých postav (resp. vypravěče) k takovému chování.

Sběr dat probíhal kontinuálně v několika na sebe navazujících fázích, v rámci kterých se podařilo postupně nasbírat data z více než 550 pohádkových knih. Takové množství však velmi komplikovalo následnou analýzu těchto dat. Z časových důvodů jsme proto byli nuceni přistoupit ke kvantitativní redukci a do finální databáze byla do data ukončení projektu zahrnuta pouze část dat. Celkově obsahuje dosud analyzovaný soubor 289 pohádkových knih, což v součtu znamená více než 3567 pohádek a příběhů (v některých případech se jednalo o říkadla, velmi krátké texty atp., které jsme do celkového počtu nezahrnuli).

Sběr dat byl také nastaven relativně široce a zahrnoval velkou šíři různých jevů. Z kategorií sociálně deviantního chování byla pozornost zaměřena především na negativní sociální deviace-sociálně patologické jevy. Z konkrétních druhů těchto fenoménů byl důraz kladen na monitoring zobrazování: násilí, konzumace návykových látek (především alkoholu a tabáku jako v naší společnosti legálních drog), autoagresivního jednání včetně suicidálního jednání, týrání zneužívání a zanedbávání dětí, případně žen či seniorů, negativních sociálních jevů (chudoby a bídy, bezdomovectví), kriminality (zejména násilné kriminality, krádeží, podvodů atd.), projevů šikany, rasové, etnické či náboženské nesnášenlivosti atd. Součástí šetření bylo i zachycování intervenčních (zejména represivních) strategií využívaných jako

reakce na deviantní jednání (např. využívání trestu, exekuce trestu smrti, výkon vězeňství, ostrakizace jedince atd.). Z technických důvodů jsme museli ustoupit od původního záměru popsat v primárních publikačních výstupech všechny sledované fenomény. Pozornost jsme zúžili pouze na vybraná témata:

- prezentaci užívání alkoholu a tabáku
- násilí obecně (a jeho zvláštní subkategorie)
 - ✓ vražda, resp. zabití
 - ✓ projevy syndromu CAN
 - ✓ projevy násilí na ženách
- suicidální jednání
- obraz postiženého člověka-tuto kategorii v jistém smyslu deviantního jevu (ve smyslu odchylky od normy) jsme záměrně zařadili v průběhu výzkumu na základě cyklicky se objevujících zajímavých fenoménů v jednotlivých příbězích.

Z hlediska interkulturní komparace byl do analýzy zařazen průřez pohádkami z různých sociokulturních oblastí: tradiční české pohádky (např. Český Honza, pohádky B. Němcové, K. J. Erbena atd.), ruské pohádky a pohádky zemí bývalého Sovětského svazu-uzbecké, kazašské, arménské, dále romské pohádky, orientální pohádky (korejské, čínské) pohádky balkánských zemí, africké pohádky, západoevropské pohádky, arabské pohádky, pohádky severoamerických indiánů, ale i pohádky z Mongolska, Kambodži, Brazílie atd.). Dílčím cílem šetření tedy byla také komparace a zachycení rozdílů v prezentaci deviantních jevů v pohádkách z různých kulturních oblastí. Z hlediska typů pohádek byly analyzovány především klasické příběhy, ale i moderní pohádky či pohádky specifického typu (např. Fimfárum J. Wericha). Převládající formou byly klasické textové pohádky.

Z metodologického hlediska bylo výzkumné šetření založeno především na obsahové analýze textu s podporou o předem připravený screeningový nástroj-monitorovací záznamových arch, který sjednotil práci a posuzování u všech posuzovatelů textů. Hlavní (ústřední) výzkumná otázkou zněla: „Jakým způsobem jsou v pohádkách prezentovány sociální deviace?“

Vzhledem k faktu, že dosud nasbíraný materiál má mnohem větší potenciál, než je možné aktuálně využít a zahrnout v publikačním výstupu, bude po vzájemné dohodě mezi členy výzkumného týmu další výzkumná práce pokračovat i po oficiálním ukončení projektu a nad jeho rámec dalším rozšiřováním zjištěných faktů. Veškerá snaha pak bude směřovat ke komplexnímu výstupu ve formě monografie, která lépe umožní prezentovat všechna již získaná data i další plánované výsledky.

časový harmonogram projektu

<i>Termín</i>	<i>Aktivita</i>
Únor-březen 2011	Informační a přípravná fáze výzkumu, rešeršní práce, příprava bibliografického soupisu analyzovaných pohádkových knih. Příprava monitorovacího dotazníku-záznamového archu pro badatele. Příprava konkrétní metodiky monitoringu.
Duben-květen 2011	Realizace první fáze sběru dat, obsahová analýza prvního souboru textů, upřesnění a úprava metodiky monitoringu a záznamového archu.
Květen-červen 2011	Obsahová analýza jednotlivých textů. Zpracování dat.
červenec-září 2011	Druhá fáze sběru dat. Obsahová analýza jednotlivých textů. Zpracování dat.
říjen-prosinec 2011	Zpracování dat. Příprava publikačních výstupů
leden 2012	Ukončení projektu, odevzdání závěrečné zprávy.

Splnění kontrolovatelných výsledků řešení:

1. Odborná stať v časopisu, který bude zařazen na Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR (aktuálně máme připraven rukopis článku, který lze vzhledem k velké databázi dat modifikovat a upravit tak, aby lépe odpovídal profilu konkrétního periodika. V tuto chvíli předběžně počítáme s publikací v minimálně jednom z následujících periodik: **Speciální pedagogika** nebo **Prevence úrazů, otrav a násilí**. V prvním případě je možnost publikace předběžně projednána s vedoucím redaktorem, s ohledem na periodicitu (4x ročně) a tematické řazení jednotlivých čísel by však byla zřejmě možná až v průběhu roku 2012. Možnosti publikace ve druhém časopisu jsou zatím v jednání, případné datum vydání bude záviset na průběhu recenzního řízení a činnosti redakční rady.
2. Vystoupení na vědecké konferenci s mezinárodní účastí (předběžně jsme počítali s prezentací na konferenci Hradecké dny sociální práce 2011, vzhledem k zaměření konference jsme bohužel tuto variantu museli opustit.) Tento výstup bude splněn v rámci konference „**Gramotnost ve škole**“ (28.-29.3. 2012).
3. Článek ve sborníku z navštívené konference. Vydání dle průběhu recenzního řízení a redakční práce.

4. Popularizační článek v populárně-naučeném periodiku (předběžně byla možnost projednáno se šéfredaktorkou časopisu Psychologie dnes). Upravená verze hlavního výstupu by mohla vyjít v první polovině roku 2012.
5. *Na základě finálních výstupů projektu a jejich rozšíření o další data získaná nad jeho rámce plánuje realizační tým (resp. jeho část) sestavení tematické studie většího rozsahu (nejspíše ve formě monografie). Vydání případně v průběhu roku 2012.*

Přehled realizovaných výdajů:

a) osobní náklady (mzdy, odměny, odvody na zdravotní, sociální a úrazové pojištění, tvorba sociálního fondu, dohody o provedení práce a dohody o pracovní činnosti) a jejich stručné zdůvodnění

Odměna řešitele-Martin Kaliba	1914 Kč (bez zák. odvodů) 2564,77 Kč (včetně zák. odvodů)
Osobní náklady celkem	1914 Kč (2564,77 Kč včetně zák. odvodů)

Osobní náklady (resp. odměna pro řešitele-1914 Kč po odvodech) byly použity jako odměna řešiteli za činnosti spojené s realizací projektu a jako krytí případně vzniklých výdajů (půjčování knih, kopírovací služby, náklady na telekomunikaci atd.)

b) stipendia a jejich stručné zdůvodnění

Lenka Veselá	1560 Kč
Kristýna Křížová	1560 Kč
Kateřina Kosová	1560 Kč
Stipendia celkem	4680 Kč

Navržená mimořádná stipendia výše uvedeným studentkám jsou odměnou za aktivní participaci na průběhu celého projektu a zároveň slouží jako kompenzace případně vzniklých výdajů spojených s realizací projektu (půjčování knih, kopírovací služby, náklady na telekomunikaci atp.).

c) materiálové náklady (výdaje na pořízení drobného dlouhodobého hmotného majetku, nehmotného majetku – software, kancelářské potřeby, ostatní materiál) a jejich stručné zdůvodnění

nákup DDHM	Čtečka elektronických knih	7000,-	Práce s elektronickými materiály, sběr dat, práce se skenovanými materiály.
nákup DDHM	Prezentér (včetně příslušenství)	1900,-	Přenos a záloha dat, prezentace výsledků projektu.
nákup DDHM	USB flash disk (2 kusy)	912,-	Přenos a záloha dat.
Nákup kancelářských potřeb	Desky, kancelářské boxy, korekční strojek, zvýrazňovače, spony, pořadače atd.	1213,-	Kancelářské práce spojené s agendou projektu.
Nákup odborné literatury	Odborné publikace	233,-	Studium odborných zdrojů.
Celkem		11258,-	

Pro realizaci výzkumného záměru (zejména pro efektivní sběr a zpracování dat) a s ohledem na specifika projektu, jehož podstatná část spočívala v hloubkové obsahové analýze textových dokumentů, bylo potřebné následující vybavení: čtečka elektronických knih, prezentér a USB flash disk. Největší náklady byly určeny na nákup čtečky knih spolu s prezentérem. Digitální čtečka knih velmi zefektivnila a usnadnila sběr dat vzhledem k vysokému počtu textů, které je bylo (a v pokračování projektu ještě bude) analyzovat. Uplatnění našla především při práci s elektronickými knihami, jejichž počet je v dané oblasti na internetu (z legálních zdrojů) značný. Využitelná byla i při využívání naskenovaných částí/úryvků z knih a v neposlední řadě při práci s vlastními elektronickými materiály a záznamovými archy při jejich sběru, vyhodnocování a kompletování. Prezentér byl využit zejména při skupinové práci celého realizačního týmu jako podpůrný prostředek vizualizace konkrétních bodů, využití najde i při prezentaci výstupů projektu. Při spojení prezentéru s úložištěm dat (flash pamětí) byl zároveň použit jako sekundární úložné médium a nástroj pro přenos dat. USB flash disky sloužily jako médium pro archivaci dat a jejich cirkulaci mezi členy týmu. Finanční prostředky ušetřené koupí levnější techniky, než byl původní předpoklad byly využity na nákup kancelářských potřeb a odborné literatury.

Celkový přehled nákladů:

Osobní náklady	2564,77 Kč (včetně zák. odvodů)
Stipendia	4680 Kč
Materiálové náklady	11258 Kč
Náklady celkem	18502,77 Kč

Datum: 2. 1. 2012

Mgr. Martin Kaliba
Podpis odpovědného řešitele